

FORMELE DE MANIFESTARE A AGRESIVITĂȚII

*Pîslari Stela, lector universitar, catedra Psihologie,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"*

Summary

Studying aggression is nowadays a challenging phenomenon for psychology. In recent years the phenomenon is growing aggressiveness. Increasing aggressive tendencies specific interpersonal relationships in society gets the status of very acute problem of contemporary. Manifestations of aggression become more numerous and varied.

Diferiți teoreticieni evidențiază pe deplin caracterul voluntar al actului agresiv, indiferent de rezultatul vizat de subiect (caracterul voluntar al actului nu poate fi confundat cu provocarea conștientă a pagubei suferite de „celălalt”, de exemplu sunt situații când rațiuni care vizează corijarea copilului, adultul apelează la forme ușoare de agresivitate – ironii, pedepse, chiar dacă „făptașul”, individul care a greșit consideră că e nevinovat). Opinia dată este justificată de către A. Buss care consideră că individul poate fi absolvit de acuzația și evaluarea că ar fi agresiv prin apelarea la acel „rol social necunoscut”, sau nu individul manifestă un comportament indezirabil celuilalt, durerea sau neplăcerea sunt derivate din atribuția socială jucată de actor în diferite ipostaze. Pe de altă parte, se cuvine să enumerăm principalele criterii de „grupare” a comportamentelor agresive ce au fost elaborate de A. Buss. Astfel se evidențiază următoarele:

Conținutul moral al comportamentului – se disting: agresivitate anisocială caracterizată printr-un pronunțat caracter distructiv și care este orientat împotriva colectivității, și agresivitatea prosocială care servește intereselor colectivității și ale individului (grevele, mitingul, pedepsele date de către superiori care urmăresc îmbunătățirea unor condiții de viață, încadrarea și mai puternică în normele sistemului). Agresivitatea ca mijloc sau scop – conform criteriului dat se distinge: agresivitate instrumentală manifestată când individul recurge la agresivitate fiindcă doar pe această cale își vede realizabil un plan, scop, idee oarecare; și agresivitate emoțională – când individul recurge la agresivitate independent de un avantaj – pentru a produce altuia o durere, neplăcere, act la care îl îndeamnă din interior un afect oarecare.

După caracterul lor ofensiv sau defensiv – are la bază studii etiologice care urmăresc explicarea tot mai detaliată a agresivității în rândul animalelor, de aici evidențiindu-se agresivitatea ofensivă – (comportament de atac manifestat asupra unui rival sau cu scop prădător asupra victimei) și agresivitate defensivă – (de apărare, cuprinde o puternică relație între fugă și atac).

Cercetătorul A. Buss și alți cercetători au menționat că pe baza acestor criterii se pot diferenția variate forme de manifestare a comportamentului agresiv [3,4].

1. După I. Cosmovici excitabilitatea – constituie acea hiperanestezie a individului față de diferiți factori interni sau externi. La baza acesteia se găsește noțiunea psihofiziologică de excitație care reprezintă efectul diferiților stimuli din mediu asupra analizatorilor; proces care presupune o creștere a tensiunii și a dinamismului psihic, fără a avea urmări defectuoase asupra subiectului individual.
2. În viziunea lui A. Păunescu, impulsivitatea – reprezintă o reacție involuntară, bruscă, necontrolată, imprevizibilă și lipsită de un temei rațional, care are drept consecință o descărcare explozivă, o atitudine ostilă față de celălalt ceea ce poate constitui o diminuare a tensiunii psihice resimțite de individ; la baza acesteia găsindu-se o serie de motivații personale și subiective ale acestuia. În acest sens, B. Lafon consideră această reacție drept o “descărcare incoercibilă și imediată a unei stări de tensiune emoțională într-un act sau comportament”. Prin apelarea la acte impulsive individul își reduce tensiunea psihică resimțită la un moment dat, reacțiile sale sunt necontrolate, imprevizibile, iraționale și își au originea în motivații subiective ori sunt reacții reflexive.
3. Propulsivitatea – reprezintă declanșarea agresivității datorită unui resort intern și se manifestă automat, forțat, fără a putea fi controlată voluntar. În mod frecvent pot fi regăsite sub formă cinetică: mișcări părăsite, monotopii ritmice etc., dezvoltarea pe acele impulsuri, pulsuni primare reprezentative pentru diferitele nevoi și expresiile individuale, ale subiectului individual; nu dispun de o rațiune de adaptare, își au originea în tendințele fundamentale ale inconștientului.

Cercetătorul A. Porot care evaluează agresivitatea drept unul din elementele fundamentale ale comportamentului, menționează că agresivitatea este cea care permite individului să folosească ceea ce îl înconjoară cu scopul supraviețuirii. A. Porot menționează că în cazul individului, agresivitatea poate avea două aspecte:

- a) Agresivitatea constituțională, frecvent manifestată de către indivizii caracterizați printr-un temperament coleric sau a celor care prezintă tulburări comportamentale: epilepticii, paranoicii, mitomani agresivi etc.;
- b) Agresivitatea dobândită, (accidentală) asociată unor tulburări psihice aparte: encefalopatiile post-traumatice sau post-infecțioase, impregnarea alcoolică (delirul tremens), schizofrenia, delir halucinant cronic; fapt ce poate fi observat prin diferite conduite auto-agresive (automutilarea, suicidul, masochismul) și hetero-agresive (sadismul, cleptomania, mizantropia, hipersexualitatea) [2].

Din punct de vedere clinic, astfel de reacții constituie o regresie a personalității, o eclipsă totală sau parțială a conștiinței, o reîntoarcere către comportamentul arhaic; la o anumită vârstă (în copilărie) nu pot fi considerate problematice, însă, odată cu dezvoltarea individului și atingerea

vârstei de maturitate apariția lor în cadrul relației interpersonal pot constitui indici privitori la o tulburare psihocomportamentală.

4. *Violența* – este acea conduită caracterizată printr-o cotă crescută a forței în defavoarea celuilalt, în felul acesta se caută impunerea unei anumite superiorități. Pentru definirea acestui comportament agresiv, D. Michaud propune trei direcții de analiză:

- a) *Violență* evaluată drept o stare de dezordine – este un abuz folosit în scopul de a impune ceva contrar voinței celorlalți;
- b) *Violența*, conduită indezirabilă social care produce vătămări corporale sau sufletești asupra celorlalți;
- c) *Violența* apreciată drept cale de control asupra celorlalți, fapt ce are drept scop declanșarea unor conduite specifice, comportamente sau atitudini colective identice ușor de manevrat.

Formele de evaluare a violenței au fost puternic influențate de specificul epocii, de circumstanțele culturale și de maniera de evoluție morală și spiritală a comunităților, toate aceste variabile îngreunează semnificativ posibilitatea de definire a conceptului. Astfel se scoate în evidență modelul geometric propus de J. C. Chesnais și C. Păunescu 1994, unde nucleul sau primul cerc este reprezentat de violența fizică, considerată cea mai gravă, fiind atât de dură, necontrolată și lipsită de un control conștient poate cauza prejudicii însemnate victimei (vătămare corporală și chiar moartea acesteia). Al doilea cerc, mult mai extins este reprezentat de violența economică care vizează toate daunele și frustrările materiale ale victimei și cunoaște o paletă largă de forme de manifestare. Cel din urmă cerc îl constituie violența morală, a cărei evaluare este îngreunată de multitudinea perspectivelor de analiză, pot fi ușor confundate cu ambiguitatea; autorul A. Păunescu spunea că această situație a determinat specialiștii să elaboreze o tipologie a violenței în felul următor:

a. Violența privată

- *Violența* criminală – mortală (asasinarea, execuția capital, otrăvirea sau omor); - corporală (lovituri și răni voluntare); - sexual (violul);
- *Violența* non-criminală – suicidul și tentativele autolitice, - accidente (de muncă, rutiere).

b. Violența colectivă

- *Violența* cetățenilor contra puterii – - terorism, - revoluții, - greve;
- *Violența* puterii contra cetățenilor – - dictatură, - violența industrială;
- *Violența* paroxistică – - războiul.

5. *Comportamente aberante* - reprezintă acel ansamblu de reacții necontrolate și neadecvate care apar ca răspuns la diferite situații apreciate drept stresante, dominate de o anumită tensiune și motivație și urmăresc atingerea unui anumit scop [1].

Comportamentul agresiv este cu ușurință remarcat în cadrul conduitelor delictive, reprezintă o suită de atitudini și acte, fapte constante și repetitive, cu un crescut conținut antisocial, cu manifestări de violență și agresivitate, de cele mai multe ori având un caracter premeditat sau exploziv față de propria persoană (auto-agresiune), dar mai ales asupra celorlalți (hetero-agresiv).

Definirea comportamentului agresiv vizează acele conduite cu un pronunțat caracter antisocial, ce constă în comportamentele inadaptate cronicizate prin care sunt încălcate normele de conduită morală, integritate fizică și psihică a celuilalt, drepturile sociale ale semenului, iar aceste orientări comportamentale apar de timpuriu, pe un fond psiho-social favorizant al dezvoltării lor: - abuz afectiv în familie, - violență domestică, - absenteism, - comportamente impulsive, - indiferență față de ceilalți, - prietenii periculoase, - contacte sexuale foarte timpurii și perversiuni sexuale etc.; excepție fac situațiile tulburărilor psihiatrice.

Agresivitatea îmbracă forme extreme de variate, dar cel mai des întâlnite sunt următoarele: *fizice* – lovire, îmbrâncire; *verbale* – înjurături, amenințări, ironii, sarcasm, calomnie, indiferență etc.

Cercetătorul N. Maldow a făcut analiza comportamentului agresiv din prisma repercusiunilor asupra victimei, evidențiază noi criterii de clasificare: la nivel fizic, verbal, emoțional și cognitiv- atitudinal și a realizat o enumerare detaliată a manifestărilor agresive.

- ✓ Semne comportamentale directe – asalt, cruzime fizică și verbală, furie, loviri, pălmui, amenințări cu o armă, folosirea unui limbaj licențios, acuzarea de acte sau trăsături imorale, ironie, sfidare, refuz de comunicare, reacții temperamentale necontrolate, bârfe, rebeliune, furt, comportament antisocial etc.;
- ✓ Semne verbale sau cognitive directe – atitudine ostilă fățișă, adresarea unor cuvinte jignitoare, dispreț și dezgust, suspiciune, învinovățire, nedreptate, răzbunare, etichetare, blamare etc.;
- ✓ Semne comportamentale indirecte – retragere, necomunicare sau neexprimarea trăirilor, tulburări psiho-somatice (tensiune arterială ridicată, boli de inimă, depresie, anxietate, oboseală), consum de droguri, tulburări ale comportamentului alimentar (bulimia, anorexia), activități excesive de retragere, plâns etc. [1].

J. Ranschburg a elaborat o diferențiere a variatelor comportamente agresive, ține seama de scopul și intenția celui care manifestă astfel de conduite; în acest caz accentul este pus pe gradul de participare afectivă, din acest motiv, cercetătorul J. Ranschburg în 1979 a dedus că după aceste criterii nu pot fi catalogate toate comportamentele agresive.

- Agresivitatea instrumentală – vizează atingerea unui anumit beneficiu de pe urma victimei, aceasta este bine planificată, iar implicarea afectivă a activantului este foarte scăzută (ex: agresiunea manifestată în timpul unui jaf);

- Agresivitatea emoțională – apare pe un fond afectiv puternic, impulsiv și neplanificat, cu manifestări agresive reactive – o descărcare deschisă directă, neplanificată cu rol de catharsis (eliberare) – reacțiile manifestate la aflarea unor vești neplăcute (picarea admiterii la facultate), reprezintă răspunsul subiectului individual la acele situații frustrante sau amenințătoare.
- Agresivitatea pasivă – comportament pasiv – agresiv – este ascunsă atât pentru celălalt, uneori chiar pentru propria persoană și este rezultatul reprimării agresivității și exprimării sale într-o formă deghizată: neimplicare, neparticipare, opoziție.
- Agresivitatea activă – este cu ușurință recunoscută, este vizibilă și permite o cuantificare validă.
- Agresivitatea simbolică – aceasta nu se manifestă direct, face apeluri la diferite tipuri de exprimare – activități paravan, în acest fel preia o parte din caracteristicile acestora. Analiza acestei tipologii necesită raportarea la contextul socio-temporal.
- Agresivitatea deschisă – este cea exprimată fățiș, fără aranjamente din partea activantului.
- Heteroagresivitatea – reprezintă acea conduită violent orientată către celălalt, scopul central fiind “lovirea” interactantului.
- Autoagresivitatea – se constituie din acele acte indezirabile ce vizează propria persoană. Cercetătorul D. Marcelli (2003) apreciază autoagresivitatea drept o inhibiție a heteroagresivității, o întoarcere către sine, dinspre exterior spre interior, prezentând forme de manifestare cu grade de intensitate diferite: de la indolență până la incapacitatea totală de autoapărare.

L. Mocanu consideră că gradul de pregătire a actului agresiv ca comportament spontan sau premeditat denotă profilul psihosocial al agresorului, dar și natura fenomenului, în ansamblu în funcție de:

- ✓ mijloacele utilizate:
 1. Agresivitatea fizică și verbală asociată uneori cu cea atitudinală, non-verbală;
 2. Agresivitatea direct sau indirect, alături de cea simbolică [4].

Iar cercetătorul I. Mitrofan consideră că în funcție de obiectivele vizate actul se manifestă:

1. Agresivitatea instrumentală – urmărește atingerea unor beneficii materiale;
 2. Agresivitatea cauzată de un puternic afect (furia, mânia) – care urmărește prioritar rănirea persoanei și producerea unor daune ca forme de răzbunare.
- ✓ forma de manifestare:
 1. Agresivitatea violentă și cea non-violentă;
 2. Agresivitatea latentă și cea manifestă.

Indiferent de forma sau gravitatea comportamentului agresiv este lesne de înțeles că acestea își au rădăcinile în copilărie, s-au dezvoltat pe un anumit teren labil sub influența unor modele paideice cu grade diferite de ostilitate (auto- sau hetero-agresive), dominate de motivații variate, de la cele de supraviețuire și de apărare a teritoriului, până la cele de dominare și supunere a celuilalt etc. [5]

În final am dedus că agresivitatea se manifestă la om prin variate forme de manifestare, mulți cercetători ce și-au adus aport în acest domeniu s-au bazat pe mai multe criterii pentru a clasifica formele de manifestare și tot nu au reușit să le clasifice pe toate. Formele manifestării agresivității se dezvoltă odată cu dezvoltarea individului și atingerea vârstei de maturitate, apariția lor fiind în cadrul relațiilor interpersonale ce pot crea indici ce se referă la un comportament neadecvat. Aceste forme sunt considerate ca fiind o regresie a personalității.

Bibliografie

1. Eibl– Eibesfeldt I. Agresivitatea umană. București: Ed. Trei, 1995. 392 p. ISBN 978-973-707-259-0.
2. Farzaneh P. Comportamentul agresiv. Iași: Ed.Polirom, 2010. 180 p. ISBN 978-9975-971-26-8.
3. Perciun N. Diminuarea agresivității la preadolescenți. Ghid pentru psihologi, cadre didactice, părinți. Chișinău, 2003. 100 p.
4. Petermann F. & Petermann U. Program terapeutic pentru copiii agresivi. Cluj Napoca: Ed. RTS, 2006, 300 p. ISBN 973-95877-7-1.
5. Păunescu C. Agresivitatea și conduita umană. București: Ed. Tehnică, 1994. 225 p. ISBN 975-7885-24-6.